

VAJMARSKA REPUBLIKA I NEMAČKA MANJINA U JUGOSLAVIJI

*APSTRAKTUM: Rad govori o udruženjima i organizacijama za pomoć Nemcima u inostranstvu, nemačkoj diplomatiji i njihovim odnosima sa Nemcima u Jugoslaviji.*¹

Zbog specifičnih teškoća koje su odložile ujedinjenje nemačkog naroda, tokom XIX veka, najveći umovi Nemačke su se okrenuli nacionalnoj ideji.² Posle ujedinjenja, nacionalne i nacionalističke ideje su se širile u intelektualnim krugovima putem školstva.³ Pa ipak, do Prvog svetskog rata ove ideje, kao i briga za Nemce van Nemačke, nailazili su na odziv samo u ograničenom krugu ljudi. Ubrzo posle ujedinjenja nemačka javnost je izgubila velikonemački osećaj, tj. težnju za ujedinjenjem svih Nemaca. Bizmark je zasnivao svoj sistem na savezu Nemačke i Austrougarske, što je podrazumevalo nemešanje u unutrašnje poslove Habzburške monarhije. Gvozdeni kancelar nije imao nimalo strpljenja za nemačke profesore i novinare koji su oplakivali tlačenje Sasa u Transilvaniji ili Švaba u Ugarskoj.⁴ Borba Nemaca u Austrougarskoj ili na Baltiku za svoja prava je izazivala pažnju i simpatije samo malog broja nacionalističkih intelektualaca.⁵

---

1 Iako se jugoslovenska država 1918-1929. službeno zvala Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca, zbog kratkoće, u tekstu će se stalno koristiti naziv Jugoslavija, tim pre što je on već u to doba bio široko rasprostranjen u svakodnevnom govoru, ali često i u službenim dokumentima.

2 George L. Mosse, *The Crisis of German Ideology. Intellectual Origins of the Third Reich*, New York, Totonto 1962, str. 2.

3 Isto, 5.

4 Henry Cord Meyer, *Mitteleuropa in German Thought and Action 1815-1948*, The Hague 1955, str. 47.

5 Isto, 144.

S druge strane, takvom nedostatku interesovanja nemačke vlade i javnosti je odgovarao nedostatak nacionalne svesti među Nemcima u inostranstvu koji nisu živeli na kompaktnim teritorijama već rasuti među stanovništvom drugih nacionalnosti (Nemci u Rusiji i Ugarskoj).⁶

U takvim uslovima briga o Nemcima van granica Rajha je prepuštena privatnoj inicijativi. Ona se materijalizovala u mnogim udruženjima koja su imala podršku određenih ličnosti iz sveta politike, privrede i nauke, ali ne i vlade koja se zbog političkih razloga držala rezervisano.⁷

Možda je najčuvenije nacionalističko udruženje (koje se, doduše, nije bavilo samo Nemcima u inostranstvu) bio Svenemački savez (Alldeutscher Verband), koji je osnovan 1891. godine, sa nazivom Opšti nemački savez (Allgemeine deutscher Verband).⁸ Cilj saveza je bio da (sa šovinističkih pozicija) razvija nemačku nacionalnu svest i propagira ekspanzivnu spoljnu politiku.⁹ Što se aktivnosti prema Nemcima u inostranstvu tiče, ona se zasnivala pre svega na pomaganju nemačkih škola, biblioteka i kulturnih ustanova, prvenstveno u susednim zemljama. Savez je takođe pružao pomoć prilikom elementarnih nepogoda, na primer pri poplavama u Štajerskoj, Kranjskoj i Brazilu.¹⁰ Savez se izdržavao od priloga članova i simpatizera. Samo je 1910-1911. dobio mali prilog od nemačkog ministarstva inostranih poslova (Auswaertiges Amt – AA).¹¹

Svenemački savez nikad nije bio masovna organizacija, ali je zahvaljujući priličnom broju uglednih intelektualaca, i narodnih poslanika, imao nesrazmeran uticaj.¹² U skladu sa svojim imperijalističkim težnjama, od kraja XIX veka u svom delovanju prema Nemcima u jugoistočnoj Evropi, tj. Habzburškoj monarhiji, Savez se trudio da ih pripremi za uključivanje u Rajh, za koje su verovali da će doći uskoro.¹³ Zbog toga su listovi Saveza bili zabranjeni u Austrougarskoj od 1897. godine.¹⁴

Takva radikalna šovinistička i imperijalistička politika nikad nije imala podršku nemačke vlade koja je, uprkos pojedinim netaktičnostima njene diplomatije i pre svega samog cara Vilhelma II, bila svesna svih ograničavajućih faktora koji su nalagali veću rezervisanost. To je posebno važilo za lojalnu

6 F. Wertheimer, *Deutschland, die Minderheiten und der Voelkerbund*, Berlin 1926, str. 2.

7 Karl-Heinz Grundmann, *Deutschumpolitik zur Zeit der Weimarer Republik. Eine Studie am Beispiel der deutsch-baltischen Minderheit in Estland und Lettland*, Hannover-Doehren 1977, str. 48.

8 Alfred Kruck, *Geschichte des Alldeutschen Verbandes 1890-1939*, Wiesbaden 1954.

9 Isto, 10.

10 Isto, 15.

11 Isto.

12 Isto, 16-19.

13 Isto, 8.

14 Isto, 107.

politiku prema Austrougarskoj, jedinog saveznici Rajha.¹⁵ Pred Prvi svetski rat i sam Savez je to morao da uvaži,¹⁶ iako su u to doba na njegov rad velik uticaj imali upravo ljudi iz Habzburške monarhije: ugarski Nemač Edmund Štajnaker (Steinacker) i ljubljanski profesor Paul Samasa (Samassa).¹⁷

Pa ipak, uprkos bučnoj retorici, staranje o Nemcima u inostranstvu, a posebno o onima u jugoistočnoj Evropi, nije bila ni prva ni jedina briga Saveza. Od 52 pamfleta koje je Savez izdao do 1914. godine, samo 10 govori o srednjoj Evropi. Vođa Saveza Hajnrih Klas (Heinrich Class) je 1910, pri rangiranju interesa Saveza, odnose sa Austrougarskom (i to ne samo one koji se odnose na njene Nemce) stavio tek na šesto mesto.¹⁸

Osim Svenemačkog saveza, interesovanje za Nemce u inostranstvu je pokazivalo i omladinsko nacionalističko udruženje Vanderfegel (Wandervogel), čiji članovi su putovali krajevima naseljenim Nemcima, uključujući i rasuta nemačka naselja u Austrougarskoj. Na tim putovanjima oni su sticali znanja o životu i običajima Nemaca u dijaspori i istovremeno među njima širili nemačku nacionalnu svest.¹⁹

Za školske potrebe Nemaca van Rajha se starao i Allgemeiner deutscher Schulverband (Opšti nemački školski savez), koji je osnovan 1881. godine. Njegovo polje delovanja je isprva bila srednja Evropa, da bi ga kasnije (1902) proširio, promeniivši ime u Verein fuer das Deutschtum im Ausland (Udruženje za Nemce u inostranstvu – VDA). VDA je postala vodeća organizacija za brigu o Nemcima s druge strane granice.²⁰

Što se crkava i njihovih udruženja tiče, oni su u skladu sa ekonomskom i političkom ekspanzijom Nemačke na svim meridijanima, više interesovanje pokazivali za misije u Africi, Aziji i Južnoj Americi nego za sunarodnike koji su kao manjine živeli u susednim zemljama.²¹

Prvi svetski rat je doneo promenu kako u pogledu nacionalne svesti Nemaca u dijaspori tako i u interesovanju Nemaca u Rajhu za sabraču u inostranstvu. Glavni razlozi su ti što rat nije posmatran samo kao rat među državama, već pod uticajem propagande, kao obračun naroda (Germana sa Slovenima i Romanima)²² iako su nacionalni frontovi bili vrlo zamućeni.²³

15 Alfred Kruck, *Geschichte des Alldeutschen Vrebandes 1890-1939*, Wiesbaden 1954, str. 34.

16 Isto.

17 Isto, 108.

18 Meyer, n. d, 54.

19 Mosse, n. d, 174.

20 Meyer, n. d, 50-51.

21 Isto, 51.

22 Grundmann, n.d., 49.

23 Nemci Rusije su se borili lojalno za svog cara protiv Nemačke; Srbi, Rumuni i Italijani su bili vojnici kako Antante i pridruženih sila tako i Austrougarske; Jevreja je bilo u svim zaraćenim vojskama itd.

Drugi, realniji razlog je bio gubitak teritorija Rajha posle Prvog svetskog rata na kojima je živeo veliki broj Nemaca. (Ovo se pre svega odnosilo na teritorije izgubljene u korist Poljske.)

Što se Nemaca u dijaspori (pre svega na teritoriji bivše Ugarske) tiče, kontakt sa nemačkim i austrijskim vojnicima je doprineo njihovom nacionalnom osvešćivanju koje je znatno kasnilo za nacionalnim buđenjem njihovih suseda Srba, Hrvata, Mađara i Rumuna.²⁴

Taj proces u Nemačkoj nije išao brzo, već postepeno. Trebalo je da prođe više godina, pa da briga o Nemcima van Rajha postane sastavni deo nemačke spoljne politike.²⁵ Za Auswaertiges Amt pitanje folksdojčera nikad nije bilo na prvom mestu.²⁶ To je posebno važno kad je u pitanju bila jugoistočna Evropa.²⁷ Interes za njihovu sudbinu je postojao, ali on nikad nije bio prvorazredan, tj. uvek su ekonomska i politička pitanja od interesa za Rajh bila važnija.²⁸ Ništa ovo bolje ne ilustruje od mišljenja Karla Georga Brunsa, pravnog savetnika nemačkih manjina, o tome da je manjinsko pitanje drugorazredno ili čak trećerazredno.²⁹

Trebalo je, međutim, više godina da problem Nemaca u inostranstvu dostigne i tu drugorazrednu ili trećerazrednu poziciju.³⁰ Folksdojčerski predstavnici u Berlinu su često danima morali da obijaju pragove ne bi li ih primio neki referent. Još 1924. godine na zasedanju Interparlamentarne unije, narodni poslanici iz Rajha uopšte nisu obraćali pažnju na svoje kolege sunarodnike iz drugih zemalja.³¹

Uprkos tome, proces postepenog porasta interesovanja za Nemce u dijaspori se mogao primetiti još za vreme Prvog svetskog rata. Tako je VDA između 1916. i 1918. osnovala Deutschoesterreichische Mittelstelle, Sudentendeutsche Mittelstelle i Deutsche Mittelstelle fuer Südosteuropa radi održavanja veze sa Nemcima u Austriji, Sudetima i jugoistočnoj Evropi.³²

24 Mathias Annabring, *Volksgechichteder Deutschen in Ungarn*, Stuttgart 1954, str. 45; Helmut Pieper, *Die Minderheitenfrage und das deutsche Reich 1919-1933/34*, Hamburg 1974, str. 53.

25 Pieper, n.d., 54.

26 Bastian Schot, *Nation oder Staat? Deutschland und der Minderheitenschutz. Zur Volksbundspolitik der Stresemann-Aera*, Marburg/lahn 1988, str. 205.

27 Hans-Paul Hoepfner, *Deutsche Südosteuropapolitik in der Weimarer Republik*, Frankfurt/M., Bonn 1983, str. 342.

28 Isto.

29 Pieper, n.d., 32.

30 Kasniji događaji su pokazali da je za same folksdojčere možda bilo bolje da je taj problem potpuno ostao van vidokruga nemačke politike. Pri tom ipak ne treba zaboraviti da su sami vode Nemaca iz inostranstva stalno radili na tome da pridobiju pomoć i pažnju Rajha, što je samo delimično bilo opravdano njihovim položajem.

31 Pieper, n.d., 81.

32 Lorant Tilkovszky, *Die Weimarer Republik und die deutschen Minderheiten im*

Šok od izgubljenog rata i otrgnutih teritorija su podstakli dalje buđenje opštenemačkog nacionalnog osećaja.³³ Vilsonovo učenje o samoopredeljenju naroda i ugovori o zaštiti manjina (koji nisu obavezivali Nemačku) pružili su dobru teoretsku i legalističku osnovu za postavljanje pitanja nemačkih manjina u evropskim zemljama.³⁴ Političke i teritorijalne promene su osećaj pripadnosti Rajhu kod mnogih zamenile osećajem pripadnosti naciji.³⁵ Briga za sve Nemce je posle Prvog svetskog rata postala sastavni deo nemačkog nacionalnog osećaja.³⁶

Takvo promenjeno raspoloženje i nova duhovna klima našli su i svoje organizacione oblike. Svoj rad je nastavio Alldeutscher Verband, koji je sa nešto izmenjenim programom, u februaru 1919, postao jedan od osnivača Schutz und Trutzbund-a (Zaštitnog saveza), koji je za kratko vreme uspeo da okupi oko 300.000 članova.³⁷ To je ipak bila labudova pesma Saveza, koji se suviše kompromitovao za vreme rata šovinističkom propagandom i otvorenim imperijalizmom. Osim toga, Savez je bio monarhistički nastrojen, što mu je automatski onemogućavalo da dobije podršku republikanske vlade.³⁸

Renesansu je doživeo VDA, koji je 1927. godine dostigao broj od 27 zemaljskih saveza, 2.489 mesnih grupa i 4.078 školskih grupa.³⁹ Uprkos tome, posle Prvog svetskog rata VDA je izgubio primat u staranju o Nemcima u rasejanju: vodstvo je preuzeo Deutscher Schutzbund fuer Grenz- und Auslandsdeutschtum (Nemački zaštitni savez za pogranične i inostrane Nemce -DSB), koji je osnovan 26. maja 1919. On je nastao kao krovna organizacija za brigu o Nemcima u inostranstvu i obuhvatao je oko 120 organizacija, uključujući i VDA, koji nikako nije uspevao niti da se uklopi u novu organizaciju, niti da se nametne kao vođa, uprkos tome što je predsednik VDA Rajhenau (Reichenau) bio i prvi predsednik DSB.⁴⁰ Uprkos tome, VDA je verno sledio pravac službene nemačke spoljne politike.⁴¹ Uz VDA kao značaj-

---

Donaubecken, Budapest 1980, str. 7.

33 Mosse, n.d., 267.

34 Više o tome: Erwin Viehhaus, Die Minderheithefrage und die Entstehung der Minderheitenschutzvertraege auf der Pariser Friedenskonferenz 1919. Eine Studie zur Geschichte des Nationalitaetenproblems im 19. Und 29. Jahrhundert, Wuerzburg 1960.

35 Grundmann, n.d., 57.

36 Meyer, n.d., 296-297.

37 Kruck, n.d., 132.

38 Grundmann, n.d., 412.

39 Meyer, n.d., 298; U velikoj aferi oko hapšenja i mučenja Izolde Rajter (Reiter) i narodnog poslanika Nojnera (Neuner) u Jugoslaviji 1930. Godine, navodni razlog hapšenja je bila saradnja sa VDA. (Politisches Archiv des Auswaertigen Amtes (dalje: PA), Abt. II, Pol. Beziehungen Jugoslawiens zu Deutschland, Pol. 2, Jug. Bd. 3).

40 Grundmann, n.d., 123; Schot, n.d., 112; VDA se najzad 1928. Izdvojio iz DSB. (Grundmann, n.d., 383).

41 Grundmann, n.d., 412.

nog člana treba spomenuti i Volksdeutsche Club, koji je osnovan 1924. pod okriljem DSB.⁴²

Osnivači DSB Maks Hildebert Bem (Max Hildebert Boehm), Karl fon Leš (Karl von Loesch) i Herman Ulman (Hermann Ullmann) su se zalagali za nove oblike nacionalne borbe. Dok su stare nacionalističke organizacije težile da se oslone na državu kao glavnog nosioca nacionalne politike, nove vođe su insistirale na nedržavnoj akciji samoupravnih nacionalnih organa. Njihov koncept je podrazumevao samopomoć i saradnju nemačkih nacionalnih grupa preko državnih granica iako ni oni nisu sasvim isključivali pomoć nemačke države.⁴³ Budući konzervativni, želeli su da "zaštite" Nemce u dijaspori od demokratskih uticaja iz Vajmarske republike. Pri tom su se postavili kao posrednici između merodavnih ličnosti iz Rajha i folksdojčera.⁴⁴ Da bi prikrili svoje veze sa desničarskim krugovima, osnivali su razne podružnice ili su članovi DSB zauzimali vodeća mesta u sličnim organizacijama.⁴⁵ Uprkos želji za većom samostalnošću od države, AA je uskoro postao glavni finansijer DSB-a.⁴⁶

Za ujedinjenje svih Nemaca u jednoj državi zalagao se DSB.⁴⁷ Tokom 1926-1928, na nizu sastanaka kojima su prisustvovali i predstavnici AA, ministarstva unutrašnjih poslova i nemačkih pokrajina, razrađen je program kulturne autonomije nemačkih nacionalnih manjina, što je bilo u skladu sa težnjama folksdojčera širom Evrope.⁴⁸ U to vreme zaštita manjina je, međutim, već postala sastavni deo nemačke spoljne politike.⁴⁹

Nacionalni rad se nije mogao sprovesti bez utroška finansijskih sredstava. Zbog toga se treba zadržati i na organizacijama čiji je zadatak bio da prosleđuju novac iz Rajha Nemcima u inostranstvu. Pri tom treba istaći da je novac kojim su te organizacije raspolagale poticao uglavnom iz državnih izvora. Razne ustanove su korišćene da se to prikrije i to zbog dva razloga: da bi se izbeglo savezničkoj finansijskoj kontroli i da bi se nacionalni rad u inostranstvu prikazao kao privatna poduhvat s kojim nemačka vlada nema veze, tj. želela se izbeći sumnja drugih vlada.

Najstarija ustanova za prenos novca folksdojčerima je bila Deutsche Stiftung (Nemačka zadužbina) -DS. Nju je u januaru 1919. osnovala grupa narodnih poslanika, sa imenom Ostauschuss (Istočni odbor).⁵⁰ Polje akcije tog odbora su isprva bile teritorije koje je Nemačka izgubila u korist ponovo

42 Grundmann, n.d., 412.

43 Schot, n.d., 108.

44 Isto, 109.

45 Isto, 112.

46 Grundmann, n.d., 196.

47 Schot, n.d., 129.

48 Schot, n. d, 127-129.

49 Grundmann, n.d, 7.

50 Schot, n.d., 132.

ustpostavljene Poljske, ali se vrlo brzo proširilo na sve Nemce u rasejanju.⁵¹ Njen prevashodni zadatak je bio da pomaže nemačke škole, crkvene opštine i štampu. Sredstva je uglavnom davao AA, ali krajnje diskretno, da bi se izbeglo kompromitovanje vlade.⁵² Za dostavljanje novca folksdojčerima je služila DS, ali i za kontrolu nad njima putem tih subvencija.⁵³

Radi osamostaljivanja nemačke štampe u inostranstvu, 1920. je osnovana Concordia Literarische Anstalt GmbH (Konkordija literarna ustanova dd). Vlasnici akcija su bili Rajh i Pruska, a upravu je činio parlamentarni savet.⁵⁴ Cilj te ustanove je bio da finansijski pomaže nemačke novine, izdavače i štampare u inostranstvu.⁵⁵ Jugoslovenski Nemci su svakako bili svesni prave prirode tih institucija, pa se zato šef ekonomskog odeljenja Schwae-bisch-Deutsch Kulturbunda (Švapsko-nemačkog kulturnog saveza – glavne nemačke organizacije u Jugoslaviji) u oktobru 1922. godine obratio direktno nemačkom poslanstvu, s molbom za finansijsku pomoć iz Rajha radi kupovine na rate polovnih štamparskih mašina za vodeći folksdojčerski dnevnik Deutsches Volksblatt iz Novog Sada. Time bi redakcija uštedela znatna sredstva i čak bi mogla da od štamparije dobija prihod. Nemački poslanik u Beogradu Keler (Keller) je tu molbu podržao 5. oktobra 1922.⁵⁶ Posle 49 dana je javljeno da se sprema pomoć za Deutsches Volksblatt, ali nije precizirano odakle ona potiče.⁵⁷ Može se pretpostaviti da su sredstva stigla putem Konkordije. Zna se, pak, da je Deutsches Volksblatt do 1927. godine dobio 100.000 RM, a dotiran je i Cillier Zeitung.⁵⁸

Čuvena inflacija iz 1923. godine je praktično uništila sredstva Deutsche Stiftung-a.⁵⁹ Od tog vremena DS je isključivo državnim novcem finansirala kulturnu delatnost folksdojčera, a od 1924. i ekonomske akcije na polju nacionalne politike.⁶⁰

Poučeni inflacijom, nacionalistički krugovi u Nemačkoj su uvideli potrebu organizovanja jedne banke u neutralnoj zemlji sa stabilnom valutom. Tako je pomoću novca državne Deutsche Zentralgenossenschaftskasse (Nemačke centralne zadružne kase) u Hagu 1925. osnovana Hollandische Buitenland Bank. Formalno su njome rukovodili nizozemski bankari, a osnovni kapital od 4.000.000 RM je DZK uplatila preko poverljivih posrednika. U

51 Grundmann, n.d, 149.

52 Schot, n.d., 133.

53 Isto, 134.

54 Grundmann, n.d, 150.

55 Schot, n.d, 135.

56 PA Abt. II b, Pressewesen, Pol. 12, Jug. Bd. 1.

57 Isto.

58 Hoepfner, n.d., 319.

59 Schot, n.d., 135.

60 Grundmann, n.d., 149.

glavnim telima su sedeli Nemci iz Nemačke, a većinski vlasnik je bio Rajh. Tom akcijom se želeo privući anglo-američki kapital za nemačku poljoprivredu (u čemu se nije uspelo), ali je banka služila za finansiranje folksdojčera koji su i dalje zavisili od Nemačke.⁶¹

Pošto su se i ta sredstva pokazala kao nedovoljna, AA je rešio da preko DS da još 30,000.000 RM za banke koje pomažu poljoprivredu Nemaca u dijaspori. Cilj je bio da se takve banke oslobode uticaja banaka većinskih naroda.⁶² Taj novac, međutim, nije poklanjao, već je pozajmljivan sposobnim bankama da ga vrate sa kamatom u određenom roku.⁶³ Od pomenutih 30,000.000 osnovana je Ossa – Vermittlungs – und Handelsgesellschaft mbH (Posredničko i trgovačko društvo dd), čije se rukovodstvo delimično poklopalo sa Hollandische Buitenland Bank.

Uskoro se pokazalo da ni taj kapital od 30,000.000 RM nije dovoljan, pa je on od leta 1927. do juna 1928. porastao na 63,800.000. Ossa se tada posvetila finansiranju folksdojčerskih banaka koje su zapale u teškoće. O uspehu pomoći se nije moglo pouzdano tvrditi,⁶⁴ ali se pokazalo da su zbog tih dotacija Nemci u inostranstvu dospeli u sve veću zavisnost od Rajha.⁶⁵ U okviru Ossa-e narodni poslanik Lindajner-Vildau (Lindeiner-Wildau) je bio zadužen za jugoistočnu Evropu. On je bio na čelu tzv. Suedost GmbH (Jugoistok dd), koje je službeno nosilo naziv Pontus Finanzgesellschaft (Pontus finansijsko društvo).⁶⁶ Kao zasebno društvo Suedost GmbH je postojalo od 1928. godine kada je Ossa podeljena na tri dela.⁶⁷

Godine 1924. Štefan Kraft, vođa jugoslovenskih Nemaca, želeo je osnovati jedan štedni fond od sredstava koje je jugoslovenska vlada zaplenila od folksdojčerskih organizacija, a za koja se on nadao da će uspeti da ih povрати. Pošto ta sredstva nisu bila dovoljna, on se u avgustu 1924. uputio u Berlin da tamo zamoli za ostatak sredstava. Pri tom je nemački poslanik u Beogradu Olshausen preporučio da Krafta u AA lepo prime i podrže njegovu ideju da Rajh iskoristi folksdojčere kao most za širenje svog uticaja u Jugoslaviji. Iako je Olshausen smatrao da nacionalne manjine nisu baš uvek pozitivna stavka u diplomatskim odnosima zbog svojih preteranih zahteva, ipak je smatrao da bi se u slučaju Jugoslavije folksdojčeri mogli upotrebiti za podsticanje nemačkog izvoza.⁶⁸ Izgleda da Kraft nije bio svestan istorijske opasnosti kojoj je izlagao svoje zemljake nudeći ih Nemačkoj kao sredstvo prodora na Jugoistok. Možda

61 Grundmann, 153; Schot, n.d., 174.

62 Schot, n.d., 175.

63 Isto, 176.

64 Schot, n. d, 243-245.

65 Isto, 248.

66 Hoepfner, n.d., 97.

67 Isto, 335.

68 PA, Abt. II b Nationalitaetenfrage, Fremdvoelker in Jug. Pol. 6, Jug. Bd. 2.

je takve stavove izlagao samo u želji da pridobije pomoć iz Rajha, ali su oni svakako mogli biti tumačeni kao veleizdajnički. U svakom slučaju, 1932. Godine Ossa i AA su izgubili poverenje u Kraftra zbog finansijske nepouzdanosti i njegove svađe sa dobrim delom folksdojčerske inteligencije.⁶⁹

Osim mnogobrojnih nedržavnih i paradržavnih ustanova za brigu o Nemcima u inostranstvu, od kojih smo zbog nedostatka prostora spomenuli samo najvažnije čija je aktivnost bila usmerena i ka jugoistočnoj Evropi, treba ovde spomenuti i organizaciju samih Nemaca iz cele Evrope u kojoj su bili zastupljeniji jugoslovenski folksdojčeri. Reč je o Ausschuss der deutschen Minderheiten Osteuropas (Odbor nemačkih manjina iz istočne Evrope) koji je osnovan na inicijativu estonskog Nemca dr Evalda Amendea (Ewald Amende) i rumunskog Saksonca Rudolfa Brandša (Brandsch). On je osnovan 1922. Godine, a u leto 1923. Brandš je izabran za predsednika, a Amende za sekretara. Centar je smešten u Beč da se ne bi pobudila podozrivost evropskih vlada.⁷⁰ Na inicijativu toga odbora, 1925. je osnovan kongres nacionalnih manjina Evrope, kome su nemačke manjine bile kičma. U kongresu su bili zastupljeni i jugoslovenski Nemci.⁷¹ Glavni zahtev tog kongresa, koji se okupljao svake godine bila je kulturna autonomija za nacionalne manjine.⁷² To je podrazumevalo da manjine treba da same upravljaju svojim školama i kulturnim ustanovama bez mešanja države u kojoj žive.⁷³ Takav koncept je zdušno zastupao i vođa jugoslovenskih Nemaca Kraft,⁷⁴ koji je, sa drugim folksdojčerskim vođama pokušavao da utiče na nemačku vladu da ta manjinama u Nemačkoj da široku kulturnu autonomiju da bi i Nemci u inostranstvu imali moralno pravo da traže isto.⁷⁵ Iako je i nemački ministar inostranih poslova Štrezeman (Stresemann) podržavao takve zahteve, oni su nailazili na otpore kako u Nemačkoj gde pokrajine dugo nisu bile voljne da nacionalnim manjinama daju kulturnu autonomiju (koju su na kraju i same manjine u Nemačkoj odbile!), tako i u inostranstvu gde su vlade različitih zemalja u folksdojčerima videle ekspozituru Rajha i bojale se da će se zahtev za kulturnim povezivanjem Nemaca preneti i na političko polje.⁷⁶ Takve zahteve, a i one za većim kulturnim pravima je odbijala i jugoslovenska vlada.

69 PA, Abt. II Rassenfrage, Nationalitaetenfrage, Fremdvoelker in Jugoslawien, Pol. 6. Jug. (U izveštaju Abt. II od 28. Januara 1932. se kaže da su Kraftove metode *balkanske*.)

70 Wertheimer, n.d., 106; Pieper, n.d., 77.

71 Wertheimer, n.d., 108.

72 Isto, 110.

73 Isto, 129.

74 Više o kulturnom razvoju jugoslovenskih folksdojčera vidi: Ljubodrag Dimić, Kulturna politika u Kraljevini Jugoslaviji 1818-1941. III, str. 8-56.

75 PA, Abt. II b Nationalitaetenfrage, Fremdvoelker in Jug. Pol. 6 Jug. Bd. 2.

76 Grundmann, n.d., 350.

pravdajući to opasnošću da i druge "antidržavne" nacionalne manjine (Mađari, Albanci) ne postavе iste zahteve.⁷⁷

Već više puta u toku ovog rada je spomenut Auswaertiges Amt kao praktično glavni nosilac i koordinator nacionalnog rada sa Nemcima u inostranstvu. Nacionalna politika posle Prvog svetskog rata nije bila privatna stvar nemačkih nacionalnih manjina i privatnih nacionalističkih organizacija, već je postala integralni deo službene nemačke spoljne politike.⁷⁸ Nacionalna politika je bila motivisana kombinacijom revizionističkih nada (pre svega na štetu Poljske, kuda je bio usmeren i prvi i najjači pravac narodnosne politike), nacionalističke arogancije i humanitarnog staranja.⁷⁹ Pomoć Nemcima u inostranstvu je jačala sa porastom interesovanja za njih. Dok je ona isprva bila usmerena na bivše državljane Rajha koji su obnovom Poljske došli pod neblagonaklonu tuđinsku vlast,⁸⁰ s vremenom se proširila na sve Nemce u inostranstvu. To interesovanje je bilo posebno jako u oblastima u kojima je Nemačka videla svoju uticajnu sferu. U te oblasti se ubrajala i jugoistočna Evropa, uključujući i Jugoslaviju.⁸¹

Rad sa Nemcima u inostranstvu je pokušao da centralizuje AA preko Zweckverband der freien Deutschthumsvereine (Stručni savez slobodnih nacionalnih udruženje), ali u tome nikad nije potpuno uspeo.⁸² Zweckverband je osnovan 23. marta 1923. godine da bi se unelo jedinstvo u čitavu šumu udruženja i organizacija koje su se bavile nacionalnim radom u zemlji i inostranstvu. Problem je bio u tome što je i ministarstvo unutrašnjih poslova kao jedan od sufinansijera nacionalnih organizacija, takođe polagalo pravo na kontrolu nad njima, a autoritet AA su osporavala i pokrajinska rukovodstva.⁸³ Kompromis su najzad postigli ministar spoljnih poslova Rozenberg (Rosenberg) i ministar unutrašnjih poslova Ezer (Oeser) januara 1923: brigu o radu sa Nemcima u inostranstvu preuzeo AA (za tzv *novo inostranstvo*, tj. otcepljene krajeve Rajha i MUP), a u samoj Nemačkoj MUP.⁸⁴ Što se Deutsche Stiftung-a tiče, ona je u potpunosti došla pod nadležnost AA, iako je do tada primala sredstva i od MUP-a i ministarstva finansija.⁸⁵ Time je AA postao glavni faktor u narodnosnoj politici u inostranstvu.

Kad su bili u pitanju folksdojčeri, za njih je u AA bilo nadležno VI odeljenje – Deutschthum im Ausland und Kulturelle Angelegenheiten (Nemci

77 PA, Abt. II b Nationalitaetenfrage, Fremdvoelker, Pol. 6 Jug. Bd. 4.

78 Grundmann, n.d., 7.

79 Carole Fink, *Defender of Minorities: Germany in the League of Nations 1926-1933*, Central European History V, 4, 1972, str. 330.

80 Pieper, n.d., 58.

81 Isto, 125.

82 Grundmann, n.d., 409.

83 Isto, 136.

84 Isto 140; Hoepfner, n.d., 96.

85 Hoepfner, n.d., 96.

u inostranstvu i kulturni poslovi).⁸⁶ Na njegovom čelu je od 1921. do 1926. bio Fridrih Hajlborn (Friedrich Heilbron), a od 1926. do 1932. Hans Frajtag (Freytag).⁸⁷ Finansijska pomoć koju je Kulturabteilung dodeljivao bila je ograničena na one kojima je bila najnužnija. Oblasti u kojima je Nemcima dodeljivana pomoć gradirane su po značaju: Evropa je bila važnija od Južne Amerike, a u Evropi je, pak, prednost davana Baltiku i jugoistočnoj Evropi nad drugim delovima kontinenta. Prilikom dodeljivanja finansijske pomoći veoma je značajno bilo i mišljenje nemačkog ambasadora u dotičnoj zemlji i nadležnog činovnika u AA. Zato su vođe Nemaca iz inostranstva često nastojale da preskoče te i da se obrate neposredno odeljenju VI. Zbog prirode svog posla i odnosa Rajha sa pojedinim zemljama, ambasadori su se morali držati rezervisanije nego folksdojčerske vođe koje često nisu uvidale da njihov položaj zavisi i od odnosa njihove zemlje sa Nemačkom.⁸⁸

Jugoslovenske nemačke vođe su toga bile potpuno svesne i čak su to pokušavale da upotrebe u korist nemačke manjine, ne obazirući se na to što se time njihovo ponašanje ponekad opasno približavalo veleizdaji. Tako je, na primer, u maju 1927. godine vođa Nemaca u Jugoslaviji Kraft rekao Brunsu, pravnom savetniku nemačkih manjina, da je tada bio trenutak da se učini nešto za folksdojčere, jer je Jugoslavija u to vreme počela da pokazuje želju za zbližavanjem s Nemačkom.⁸⁹ Slično je u oktobru 1929. razmišljao i poslanik Kester (Koester), koji je predlagao da nemačka štampa izvrši pritisak na Jugoslaviju radi poboljšanja položaja folksdojčera. Smatrao je da poboljšanje položaja nemačke manjine treba da bude postavljeno kao preduslov za zbližavanje dve zemlje.⁹⁰ Ustupci koje su folksdojčeri, potpuno mimo zakona i za razliku od ostalih nacionalnih manjina, dobili na polju školstva uredbama od 1. septembra 1930, 14. februara 1931. i od 24. januara i 3. aprila 1933.⁹¹ pokazali su da je taj pristup bio plodonosan na kratku stazu, ali je dugoročno dovodio Nemce u veću zavisnost od Rajha i tako ih u očima jugoslovenske vlade i javnosti žigosao kao nepouzdanu građane.⁹² To je, međutim, bilo već u drugoj polovini dvadesetih godina, kada je međunarodnopolitička i ekonomska konsolidacija nemačke države donela pojačano angažovanje i na polju zaštite nemačkih manjina, a sve to u vezi sa pojačanim revizionizmom.⁹³

86 Hoepfner, n. d., str. 96.

87 Isto.

88 Grundmann, n.d., 147.

89 PA, Abt. II b, Nationalitaetenfrage, Fremdvoelker in Jug. Polz6, Jug. Bd. 3 (Kraft je sličan zahtev podneo i krajem 1934. Godine – Isto, Bd. 5).

90 PA, Abt. II b Nationalitaetenfrage, Fremdvoelker in Jug. Pol. 6 Jug. Bd. 4.

91 O nemačkom školstvu u Jugoslaviji vidi: Josef Senz, Schulwesen der Donauschwaben in Jugoslawien, Muenchen 1968.

92 Hans-Ulrich Wehler, Nationalitaetenpolitik in Jugoslawien. Die deutsche Minderheit 1918-1978, Goettingen 1980, str. 24.

93 Grundman, n.d., 412.

Osnova pojačanog bavljenja nemačke diplomatije problemom folksdojčera je bio memorandum ministra inostranih poslova Gustava Štrezimana (Stresemann) od 13. januara 1925. godine, koji je naslovljen *Spoljnopolitička nužnost regulisanja prava manjina u Rajhu u skladu sa potrebama nemačkih manjina u Evropi*. Do toga je došlo zbog pojačanog pritiska nemačkih manjina na vladu Rajha 1924. da se nacionalnim manjinama u Nemačkoj da kulturna autonomija koju bi onda i Nemci u rasejanju mogli tražiti za sebe.⁹⁴

U svom memorandumu Štrezeman govori o svim nemačkim manjinama, posvećujući ipak posebnu pažnju pograničnim i baltičkim Nemcima, a i onima u jugoistočnoj Evropi. On je folksdojčere video kao oruđe nemačke spoljne politike. Po njemu, oni bi u pogodnom trenutku trebalo da utiču na svoje države u korist nemačke politike. Njihov je zadatak da šire razumevanje za nemačku kulturu, da budu tržište za nemačku industrijsku robu, liferanti sirovina za nemačku industriju i uporište nemačke ekonomske propagande. Posebno je istakao ulogu baltičkih Nemaca i podunavskih Švaba koji su živeli u oblastima u kojima se po njemu, morala odlučiti ekonomska i politička sudbina Nemačke. On je tvrdio da zna da zemlje u kojima Nemci žive znaju za takvu ulogu folksdojčera i da će zato pokušati da ih unište. Pošto su folksdojčeri vitalni za opstanak Nemačke, moraju se sačuvati po svaku cenu. Međutim, pošto u tom trenutku Nemačka nije u stanju da ih više pomaže finansijski ili političkom silom, nužno je da ih pomaže kulturno. Zato je po Štrezemanu bilo važno pomagati nemačke škole. Krajnji cilj takve politike je bila revizija granica i ujedinjenje svih Nemaca iz srednje Evrope koji žive na kompaktnim teritorijama i žele da se priključe Rajhu. Uporedo s tim trebalo bi i manjinama u Nemačkoj dati kulturnu autonomiju da bi, s jedne strane, i Nemci u rasejanju mogli da je traže, a i da bi se, s druge strane, Nemačka učinila privlačna manjinama koje u njoj žive, a i manjinama koje bi u nju došle eventualnim proširenjem granica.⁹⁵

Štrezeman je malo pre naglasio značaj folksdojčera, ali to je bilo uslovljeno širim potrebama njegove spoljne i unutrašnje politike. Nesumnjivo je, međutim, da je on narodnosnu politiku ozbiljno shvatao, a kasnije u Društvu naroda i pokušao da sprovede.

Zbog objektivnih razloga, Štrezeman je glavni akcenat stavio na kulturno pomaganje. U jednom drugom memorandumu od 23. marta 1926. godine, on je svoj stav nešto izmenio: tada je smatrao da treba kulturno pomagati one manjine koje su ekonomski stabilne, dok u slučaju privredno slabih manjina glavni naglasak trebalo da bude na pomaganju ekonomije, i to pre svega poljoprivrede. On je smatrao da pomoć folksdojčerima treba da

94 Hoepfner, n.d., 305.

95 Pieper, n.d., 95-96; Thomas Spira, *German-Hungarian Relations and the Swabian Problem. From Karolyi to Goemboes 1919-1936*, Boulder 1977, str. 123-124.

bude pomoć za samopomoć, tj. da treba raditi na ekonomskom osamostaljanju nemačkih manjina.⁹⁶

Jugoslovenski Nemci nisu bili ekonomski ugroženi, ali im je finansijska pomoć za kulturne potrebe dobro došla, tim pre ako se ima u vidu poslovična štedljivost švapskih seljaka, koja je, kad su kulturne potrebe bile u pitanju, prelazila u pravi tvrdičluk.⁹⁷ Suma koju su oni godišnje dobijali od AA iznosila je do 230.000 RM i trošena je uglavnom na kurseve jezika, učiteljske plate, privatnu nastavu, stipendije itd. Za preparandiju koja je te godine osnovana 1930. je dato 30.000, a za razna udruženja od 4.500 do 11.000 RM.⁹⁸ Te godine, kada se uticaj ekonomske krize već osećao, budžet za pomoć jugoslovenskim Nemcima je bio sličan onom iz 1929. i iznosio je 188.460 RM. Najveći deo je opet bio namenjen za različite vrste škola i kurseva.⁹⁹ U Jugoslaviji i u drugim zemljama nemačka diplomatija se trudila da novac daje samo za kulturne namene, bojeći se kompromitovanja ako bi finansirala političke organizacije.¹⁰⁰

To ipak ne znači da se nemačka diplomatija nije zanimala i političkim pitanjima vezanim za jugoslovenske Nemce. Nemačke vođe su bile u stalnom kontaktu kako sa nemačkim diplomatskim predstavnicima u Beogradu tako i sa raznim merodavnim ličnostima i organizacijama u Rajhu.¹⁰¹ Jedan od najistaknutijih vođa jugoslovenskih folksdojčera i narodni poslanik Georg Grasl (Grassl), redovno je slao političke izveštaje nemačkom poslanstvu u Beogradu.¹⁰²

Sa svoje strane, nemački predstavnici su po pravilu bili spremni da izađu u susret svojim sunarodnicima kad god su mogli. U političke stvari su se do kraja dvadesetih godina otvoreno mešali samo u izuzetnim slučajevima. Jedan od takvih slučajeva je bio i fizički napad na Krafca, Grasl i njihove pratiocice u Sivcu tokom predizborne kampanje u januaru 1925. godine. Pa i tada je intervencija bila u vidu raspitivanja, ali je ipak izazvala žestoke proteste jugoslovenske štampe protiv *mešanja u unutrašnje stvari*.¹⁰³ Zbog zaoštavanja stava jugoslovenske vlade prema folksdojčerima 1924. godine, od 1925. narodnosno pitanje je postalo kamen spoticanja u odnosima dve

96 Grundmann, n.d., 358.

97 Hermann Ruediger, Die Donauschwaben in der suedslawischen Batschka, Stuttgart 1931, str. 76, 84, 95.

98 Hoepfner, n.d., 319.

99 PA, Abt. II b Deutschtum in Jug. Pol. 25, Jug. Bd. 1.

100 PA, Abt. II Rassenfrage, Nationalitaetenfrage, Fremdvoelker in Jug. Pol. 6 Jug.

101 PA, Abt. II b, Nationalitaetenfrage, Fremdvoelker in Jug. Pol. 6, Jug. Bd. 3; PA Abt. II Rassenfrage, Nationalitaetenfrage, Fremdvoelker in Jug. Pol. 6, Jug.

102 PA, Abt. II, Nationalitaetenfrage, Fremdvoelker in Jug. Pol. 6 Jug. Bd. 5.

103 PA, Abt. II b Politische Beziehungen Jug. Zu Deutschland, Pol. 2, Jug. Bd. 1.

zemlje.¹⁰⁴ Slučaj Krafta i Grasla je bio nova otežavajuća okolnost za te odnose, a napadi štampe nisu doprineli da se oni poboljšaju.

Šestojanuarska diktatura je pogoršala ponovo položaj nacionalnih manjina u zemlji, tako da je od sredine 1929. godine manjinsko pitanje postalo glavna tema u jugoslovensko-nemačkim odnosima.¹⁰⁵ U to vreme Nemačka je već povratila samopouzdanje i ugled na međunarodnoj sceni, tako da je mogla i otvorenije da istupa za zaštitu nacionalnih manjina. Godina 1929. je bila godina velike nemačke diplomatske ofanzive u Društvu naroda za zaštitu manjina. Što se Jugoslavije tiče, ona je postala svesna činjenice da je Nemačka ojačala i želela je da poboljša odnose s njom. Tako je tokom 1929. i 1930. došlo do više susreta jugoslovenskih i nemačkih diplomatskih predstavnika. Rasprava je sad već bila otvorenija, a Nemačka se sve više ocrtavala kao snažniji partner. Razgovori su se uglavnom vodili oko novog jugoslovenskog školskog zakona koji je bio nepovoljan za manjine¹⁰⁶ i slučaju hapšenja i mučenja bečkerečke novinarku Izolde Rajter (Reiter) 1930. godine.¹⁰⁷ Ona je sa bivšim narodnim poslanikom Vilhelmom Nojnerom (Wilhelm Neuner) bila uhapšena na osnovu izvesnih kompromitujućih pisama koja su ukazivala na veze sa VDA. U zatvoru je držana više dana i brutalno mučena, što je izazvalo negodovanje nemačke diplomatije, i posebno štampe. Cela afera nije dokraja razjašnjena, ali su Rajterova i Nojner na intervenciju nemačkih diplomatskih predstavnika, a i zbog nedostatka dokaza oslobođeni. Policajci koji su učestvovali u batinanju su kažnjeni iako ne onako strogo kako su Nemci to očekivali. U Nemačkoj je ostao opor utisak, a nemačka štampa ni mnogo kasnije nije propuštala da spomene taj slučaj kada bi lamentirala nad teškom sudbinom folksdojčera u Jugoslaviji. Iako po sebi neznan u jugoslovenskom kontekstu (posebno ako se imaju u vidu stotine sličnih slučajeva policijske brutalnosti čije žrtve nisu bili Nemci), on je ostao trajna hipoteka u jugoslovensko-nemačkim odnosima.

Nemačka strana je ipak mogla biti zadovoljna konačnim rezultatima pojačane diplomatske aktivnosti između dve zemlje: Rajterova je puštena, njeni mučitelji kažnjeni, a u školstvu su Nemci mimo zakona dobili povlastice koje nije dobila ni jedna nacionalna manjina.¹⁰⁸

Zahvaljujući ojačalom položaju Nemačke, njenoj želji da zaštiti nemačke manjine u drugoj polovini dvadesetih godina, jugoslovenski folksdojčeri su uspjeli da uz oslonac na Vajmarsku republiku, za sebe izbere izvesne privilegije. Kasnih tridesetih godina, uz oslonac na Hitlerov Treći rajh,

104 Hoepfner, n.d., 314.

105 Isto, 319.

106 PA, Abt. II Pol. Beziehungen Jug. Zu Deutschland, Pol. 2, Jug. Bd. 3.

107 PA, Abt. II Nationalitaetenfrage, Fremdvoelker in Jug. Pol. 6, Jug. Bd. 5.

108 To je bio razlog zašto su uredbe bile objavljene samo u nemačkim listovima u Jugoslaviji i inostranstvu.

oni su uspeli da izbore dalje koncesije, ali je to bio put koji je vodio u propast. U svakom slučaju, navika oslanjanja na matičnu zemlju je stvorena već u vreme Vajmarske republike. Ona je nastala kao plod porasta interesovanja za Nemce u dijaspori posle Prvog svetskog rata, a i porasta nacionalne svesti kod jugoslovenskih Nemaca, koja se sudarala sa ne mnogo liberalnom nacionalnom politikom jugoslovenske države. Budući brojčano slabi, međusobno slabo povezani i nacionalno ne još sasvim osvešćeni, prirodno je što su se njihove vođe za pomoć obraćale Nemačkoj. Ta pomoć je bila uglavnom kulturna, ponekad politička, a povremeno i ekonomska.¹⁰⁹ Iako je Rajh pomagao kada i koliko je mogao, za njega su ipak bili merodavni, pre svega, interesi Nemačke: nemačka diplomatija nije bila spremna da žrtvuje interese 65.000.000 Rajhsdojčera za ljubav pola miliona folksdojčera.¹¹⁰ To je praktično značilo da je pitanje nemačke manjine bilo na dnevnom redu, ali nikad kao njegova prva tačka. Politički i ekonomski odnosi dve zemlje su imali prvenstvo.¹¹¹ Za nemačku diplomatiju folksdojčeri nisu bili vrednost po sebi, već je ona zavisila od njihove političke upotrebljivosti. U vreme Vajmarske republike procena je bila da je njihova upotrebljivost veća ako sarađuju sa vladama svojih zemalja.¹¹²

To je bilo važno posle Prvog svetskog rata, kada se Nemačka trudila da izgradi imidž dobroćudnog, pravednog i miroljubivog džina koji se interesuje za manjine samo radi zadovoljavanja njihovih pravednih zahteva. Naravno, to je bio samo utisak koji se želeo pobuditi u drugim zemljama, dok su stvarni ciljevi bili menjanje granica. Što se raznih nacionalnih organizacija i udruženja tiče, oni su bili još radikalniji, ali to nisu uvek mogli potpuno da iskažu pod kontrolom nemačke vlade, a posebno AA.

Iako su neke od njih nastale kao samostalne organizacije, potreba za redovnim prihodima ih je brzo potčinila službenoj politici čije diskretno oruđe su postale. U ovom radu nije bilo moguće detaljnije osvetliti njihov rad usmeren na Nemce u Jugoslaviji kako zbog nedostatka prostora, tako i zbog nedovoljne istraženosti, ali i zbog malog broja izvora koji bi poslužili u istraživanju.¹¹³ Osim toga, zbog ogromnog broja nacionalističkih organizacija i udruženja, takvo jedno istraživanje bi zahtevalo višegodišnji rad a rezultat bi morao da bude prikazan u zasebnoj monografiji.

Na sadašnjem nivou naših saznanja može se reći da pomoć AA i raznih ustanova iz Nemačke jugoslovenskim folksdojčerima nije bila velika, i to zbog dva razloga: u samoj Nemačkoj sredstava je bilo srazmerno malo, a Jugosla-

---

109 PA, Abt. II b Nationalitaetenfrage, Fremdvoelker in Jug. Pol. 6, Jug. Bd. 3.

110 PA, Abt. II b, Nationalitaetenfrage, Fremdvoelker in Jug. Pol. 6, Jug. Bd. 4.

111 Hoepfner, n.d., 342.

112 Isto, 351.

113 Isto, 10.

vija se, s druge strane, nije nalazila na glavnom pravcu nemačke spoljne politike.¹¹⁴

U ovom radu smo pokušali samo da u glavnim crtama prikazemo rad samo nekih od faktora u Vajmarskoj republici koji su delovali i na jugoslovenske Nemce. Zbog toga su izostavljene mnoge organizacije i ustanove, iako će možda dalje istraživanje ove teme pokazati da to nije bilo opravdano.¹¹⁵

Summary

The Weimar Republic and German Minority in Yugoslavia

The paper deals with the growing interest for Germans abroad after World War I and impact this had on German minority in Yugoslavia. The list of major organizations dealing with Germans in diaspora are presented as well as participation of official organs of the Weimar Republic in financing of these organizations. Considerable space is devoted to the role of the German Ministry of Foreign Affairs in the work with *Volksdeutscher*. According to German sources, the author presents ties between Yugoslav Germans with institutions in Germany and their impact on the position of German minority in Yugoslavia.

---

114 Schot, n.d., 49; Na pr. Udruženje Vereinigte Stipendienfuersorge je za drugi semestar 1927/28. Dalo 6.000 RM za Mađarsku, 10.000 za Rumuniju i samo 3.200 RM za Jugoslaviju. (Tilkovszky, n.d., 23).

115 Tako su, na primer, izostavljene crkvene organizacije koje su radile za folksdojčere. Po autorovim saznanjima uticaj katoličkih nije bio velik, dok se jači protestantski, osećao samo među 20% jugoslovenskih Nemaca koji su bili protestanti. (Nešto podataka o ovome se može naći u Arhivu Jugoslavije, 69-62-99).